

ZDENĚK ČERMÁK, EVA JANSKÁ

ROZMÍSTĚNÍ A MIGRACE CIZINCŮ JAKO SOUČÁST SOCIÁLNĚGEOGRAFICKÉ DIFERENCIACE ČESKA

ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E. (2011): Distribution and migration of foreigners as a part of the socio-geographical differentiation of Czechia. Geografie, 116, No. 4, pp. 422–439. – The distribution of foreigners is becoming an essential part of the socio-geographical differentiation of Czechia. In addition to international migration, the spatial distribution pattern of foreigners are further modified according to their internal mobility, which, compared to the Czech population, is much higher. This mobility is influenced by the precise position of foreigners in the labour market and their increased flexibility. Prague is the most attractive centre for international migration. It functions as a gateway city and represents the most important target for the internal migration of foreigners as well. The results of quantitative analysis show possible trends in regional differences in net migration and the reasons behind these processes, including primarily economic factors.

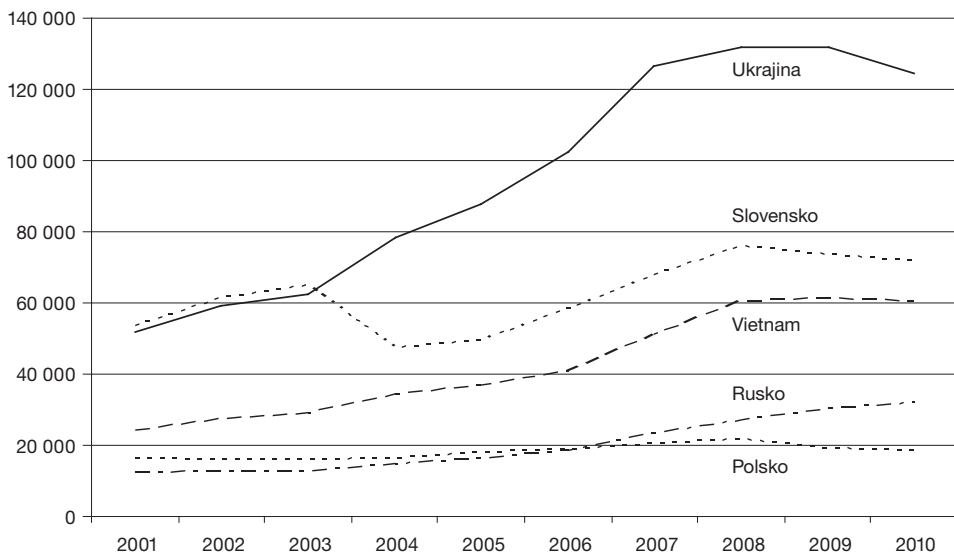
KEY WORDS: spatial distribution of foreigners – international migration – internal migration – gateway city.

Príspevek byl vypracován s finanční podporou výzkumného záměru Geografické sekce Přírodovědecké fakulty UK v Praze MSM 0021620831 a grantu GAČR č. P404/10/0581.

Úvod

Zahranční imigranti jsou v Česku relativně novým fenoménem, který se zde objevuje po delším období etnické homogenizace našeho území. Vedle sociálních, ekonomických, politických a dalších dopadů má tento nový jev i aspekty geografické – rozmístění a migrační mobilita cizinců se stávají nedílnou součástí sociálně geografické diference Česka. Sledování zahraniční a na ní navazující vnitrostátní (sekundární) migrace cizinců a domácího obyvatelstva tak považujeme za velmi významné a v Česku doposud z větší části opomíjené téma.

Česko patřilo až do počátku 90. let 20. století k vystěhovaleckým zemím. Nejvýznamnější změny v etnickém složení a prostorovém rozmístění obyvatelstva se projeví v důsledku poválečného vyhoštění cca 2,8 milionů Němců (1945–47). Následného dosídlování pohraničních oblastí se účastnilo obyvatelstvo především z vnitrozemí Česka a ze Slovenska, menší část tvořili také reemigranti z území bývalého Sovětského svazu nebo z Rumunska (Drbohlav a kol. 2010). S nástupem komunistického režimu v roce 1948 byla legální zahraniční migrace výrazně utlumena, zároveň však došlo k nárůstu politicky motivované nelegální emigrace. Odhaduje se, že v letech 1948 až 1989 z území Česka odešlo okolo 500 tis. obyvatel (Srb 2004). Jedním z důsledků těchto událostí a setrvávající migrační uzavřenosti státu bylo zvyšování etnické



Obr. 1 – Vývoj počtu cizinců v Česku 2001–2010. Pramen: Cizinci 2010.

homogenity obyvatelstva a tím i nedostatek příležitostí ke kontaktu s imigranty a zkušeností s mnohonárodnostním prostředím.

Demokratické změny po roce 1989 přinesly mimo jiné i posun Česka od země vystěhovalecké přes tranzitní až po v současné době zemi přistěhovaleckou. Česko je přitom jedním z mála států střední a východní Evropy, který má pozitivní migrační saldo (Drbohlav a kol. 2010). I přesto, že cizinci/migranti tvoří „pouhé“ 4 % celkové populace země (Cizinci 2010), lze pozorovat jejich každoroční absolutní i relativní růst. K největšímu přírůstku došlo v letech 2004–2008 (obr. 1). Mezi nejpočetnější komunity patří imigranti z Ukrajiny, Vietnamu, Slovenska a Ruska, kteří společně tvoří 68 % všech cizinců (k 31. 12. 2010). Ve velmi zjednodušeném pohledu se v Česku nacházejí dvě hlavní skupiny migrantů – jednak to jsou přistěhovanci z EU a zámoří, kteří obsazují víceméně vysoce kvalifikovaná místa, a pak je to skupina představující klasické pracovní migranty směřující na trhu práce do nižších pozic, (viz teorie dvojího trhu, Massey a kol. 1998). Tato místa jsou typická hlavně pro migranty z bývalého Sovětského svazu.

Demografické charakteristiky imigrantů odpovídají víceméně základním pravidelnostem zahraničních migrací. Podíl mužů mezi cizinci byl v letech 2003–08 okolo 60 %. Zatímco u cizinců s trvalým pobytem tvořil asi 50 %, u dlouhodobých pobytů, tedy pracovně orientovaných migrací, představoval přes 65 %. Také věková struktura cizinců odpovídá charakteru ekonomicky podmíněné migrace. Přes polovinu osob je soustředěno do věkové skupiny 20 až 39 let, zastoupení dětí do 15 let a osob starších 60 let je nízké (Drbohlav a kol. 2010).

Tradičně nejpritažlivějšími cílovými místy cizinců jsou především velká města. Zcela dominantní postavení má hlavní město Praha, kde je soustředěna asi jedna třetina všech cizinců, dále pak Ostrava a Brno. Velkým magnetem

pro některé cizince jsou též atraktivní lázeňská centra (Karlovy Vary, Jáchymov, Poděbrady, Teplice, Františkovy Lázně apod.) a města s areály velkých, především zahraničních ekonomických investic (např. Plzeň, Mladá Boleslav či Pardubice). Cizinci však též směřují do některých příhraničních regionů (např. okresy Karlovy Vary, Cheb, Tachov, Teplice), a to jak do jejich center, tak i do venkovských oblastí (Železná Ruda, Boží Dar apod.; Život cizinců 2010, Uherek 2003). Z hlediska podílu cizinců na obyvatelstvu Česka se zřetelně rýsuje západovýchodní gradient, resp. rozdíl mezi západní a východní částí republiky, kdy se podíl cizinců snižují směrem k východu (viz obr. 2). V Čechách jsou pak pro cizince viditelně atraktivnější okresy ležící v severní části území (Novotný, Janská, Čermáková 2007).

Rozmístění cizinců v Česku je vedle územní bilance zahraniční migrace dáno i následným pohybem imigrantů uvnitř území. Tato vnitrostátní migrace cizinců postupně roste a stává se důležitou součástí celkové mobility obyvatelstva. Cílem článku je v prvé řadě přiblížit základní charakter vnitrostátní migrace cizinců a analyzovat spolu se zahraniční migrací její vliv na regionální diferenciaci obyvatelstva Česka včetně vztahu k hierarchické struktuře osídlení.

Teoretický rámec

Koncepty objasňující podstatu migračních mechanismů vycházejí z rozdílného pohledu na studium různých typů migrace. Jednak je možné migraci a s ní spojené sociálněekonomické procesy chápat z pozice státu, tedy národní úrovně, a jednak z úrovně přeshraničního propojení aktérů migrace. Zdá se však, že v současné době se spíše upřednostňuje pluralitní přístup ke studiu migrace (např. Samers 2009), na němž je založeno i naše uchopení problematiky vztahu vnitřní a zahraniční migrace.

Pravděpodobně největší akcent je dáván na kombinaci ekonomických (strukturálních) a geografických (difusních) přístupů, viz např. výzkum rozmístění migrantů v tehdejší Západní Německu (O'Loughlin 1985), ve Spojených státech (King, Newbold 2007; Kritz, Gurak 2001; Wright, Ellis, Reibel 1997), v Itálii (Mocetti, Porello 2010), ve Švýcarsku (Lerch, Wanner 2010), či ve Velké Británii (Simpson, Finney 2009; Hatton, Tani 2005). Zatímco strukturální přístup vidí migranty na pracovním trhu v závislosti na rozmístění pracovních příležitostí, geografický přístup chápe usazování cizinců jako proces prostorové difuze s hierarchickými prvky (O'Loughlin 1985). V počátečních fázích se migranti usazují především ve velkých městech, která nabízejí více rozmanitých pracovních příležitostí a možnost etnických kontaktů, následně pak dochází k posunu i na nižší řády sídelních jednotek. Tyto aspekty v sobě zahrnuje řada migračních teorií jako např. teorie sítí, institucionální teorie, transnacionalismus, neoklasická teorie apod. (Vertovec 2009; Massey a kol. 1998).

Mezi konkrétní současná témata studia vnitřní a zahraniční migrace patří analýza vlivu zahraniční migrace na charakter mobility domácího obyvatelstva (např. Hall, Crowder, Tolnay 2010; Simpson, Finney 2009; King, Newbold 2007; Kritz, Gurak 2001). V jiných studiích se autoři zaměřují spíše na sociální a demografické změny populace měst vlivem imigrace. Tyto změny jsou někdy v americké literatuře označovány jako balkanizace (Frey 1996) a jsou často

spojovány s odlivem domácího obyvatelstva, tzv. „white flight“. Převažujícím pohybem imigrantů/cizinců je jejich koncentrace do velkých měst, zatímco domácí obyvatelstvo z nich odchází do jejich zázemí (proces suburbanizace) nebo do měst či metropolitních regionů nižších řádovostních úrovní. V souvislosti s tímto sestupným pohybem v sídelní hierarchii se někdy používá termínu kaskádová migrace. Tu lze chápat jako součást širěji koncipovaného procesu kontraurbanizace (blíže viz Stillwell, Hussain 2008; Ley 2007; Champion 2005; Wright, Ellis, Reibel 1997) Oproti tomuto sestupnému pohybu existuje tzv. „step-wise migration“, neboli migrace, která probíhá vzestupně od menších sídel k větším – ta je spojena s územní koncentrací v rámci tradičních urbanizačních procesů. Na druhou stranu Wright, Ellis a Reibel (1997) ukazují, že příliv zahraničních migrantů do metropolitních oblastí USA nemusí v některých případech ovlivňovat odliv domácí pracovní síly, neboť se mohou na pracovním trhu vzájemně doplňovat. Podobně pak zkoumají Hatton, Tani (2005) vliv mezinárodní migrace na vnitřní migraci ve Velké Británii, kde se proti výzkumům v USA ukázala negativní korelace pouze v regionech s velmi vysokým podílem imigrantů.

Do hry často vstupují ještě další faktory, jako jsou pracovní trh, trh s byty, etnicita, vzdělání apod. Muller (1993), např. poukazuje na pozitivní korelaci mezi mírou imigrace a vytvářením nových pracovních míst. Zvláštní pozornost bývá také věnována studiu sídelní segregace/asimilace etnických skupin (Simpson, Finney 2009; Alba, Nee 1997). Lerch a Wanner (2010) na příkladu Švýcarska ukazují, že důležitější pro vnitřní migraci je socioekonomické složení migrantů než jejich etnický původ. Vysoce vzdělaní cizinci mají přitom podobné migrační chování jako majoritní populace.

Úzký vztah k problematice propojující imigraci, sekundární migraci a sídelní systém má koncept „gateway city“, který vychází z teorie globálních měst (Sassen 1991; Friedman 1986). Friedman v něm zdůrazňuje význam migrace při formování globálních měst, přičemž Sassen tvrdí, že migranti jsou samotnými aktéry moderní globální ekonomiky a že konkurenční úspěšnost globálních měst lze částečně vysvětlit jejich schopností přitahovat určité typy pracovních migrantů. „Gateway city“ však nemusí být globálním městem, ale jednoduše místem, které tradičně přijímá velké množství imigrantů díky svým historickým faktorům a příležitostem lákajících nové obyvatele (např. Ali, Partridge, Rickman 2011; Painter, Yu 2010; King, Newbold 2007; Ley 2007; Schiller, Çağlar 2007). Také populační velikost města nemusí hrát podle Mollenkopfa a Castellse, eds. (1991) rozhodující roli, existuje řada specifických faktorů, které utvářejí migrační atraktivitu města. Podle Kinga a Newbolda (2007) směřují imigranti do měst, zejména do metropolitních území, více než domácí populace.

Na teorii globálních měst však postupně navazují další koncepty vyplývající zejména z procesů globalizace a transnacionalizace ekonomické sféry, jako např. teorie globálního agrobyznysu, podnikatelských maloobchodních aktivit, potravinářsko-dodavatelského systému či restrukturalizace venkova (Scott 2007). Tento trend souvisí s politickými procesy postsocialistické transformace a rozšiřování EU stejně jako s globální ekonomickou restrukturalizací zemědělství. Znamená to, že migranti již nesměřují pouze do velkých měst (Hall, Cowder, Tolnay 2010; Painter, Yu 2010), ale zaplňují volná pracovní místa s nízkým statusem např. v zemědělství. V Řecku například

velké množství zemědělských pracovníků z Albánie zvrátilo proces vyliďňování venkova trvající řadu desetiletí (Kasimis, Papadopoulos 2005). Stejně tak se ve Velké Británii od roku 2001 zrychlila pracovní migrace do provinčních měst a venkovských oblastí (Green, Jones, Owen. 2007). Atraktivita nemetropolitních území pro zahraniční pracovní migraci, která se projevuje v některých oblastech západní Evropy, se může v určitých fázích vývoje prosadit i v Česku.

Výše uvedené trendy a teoretické koncepty vycházející z migračního vývoje ve vyspělých zemích se pokusíme konfrontovat se situací v Česku. Na základě dostupných dat budeme analyzovat prostorové rozmístění cizinců a jejich migrační mobilitu v průběhu let 2001–2008 s přihlédnutím k možným rozdílům mezi nejvýznamnějšími skupinami cizinců. Půjde především o odlišení obecných podmínek souvisejících se základními pravidelnostmi sociálně-geografické diferenciací Česka a specifických faktorů spojených s charakterem mezinárodní a vnitrostátní migrace. Pokusíme se identifikovat rozdíly v prostorovém chování mezi domácí českou populací a cizinci. Zaměříme se na sledování dané problematiky jak z hlediska prostorové/regionální dimenze, tak i ve vztahu k hierarchické struktuře osídlení.

Na základě výše uvedeného si tedy klademe následující otázky: Kam směřují cizinci při příchodu do země a jaká je trajektorie posloupnosti jejich následných migrací z hlediska hierarchické struktury osídlení? Jaké jsou dopady zahraniční a sekundární migrace cizinců na prostorovou strukturu obyvatelstva Česka a jak se tato migrace odráží v mobilitě domácího obyvatelstva? Jaké jsou hlavní faktory vysvětlující vnitřní mobilitu cizinců ve srovnání s domácím obyvatelstvem? Do jaké míry odpovědi na předchozí otázky korespondují s teoretickými koncepty a migračními trendy ve vyspělých zemích?

Metodologie a použitá data

V článku jsou použita jednak data zachycující početní stav cizinců v územích k určitému datu (evidence platných povolení k pobytu) a jednak jejich toky (počty cizinců přihlášených a odhlášených k pobytu za určité časové období). Naše vymezení migrace vychází z definice ČSÚ, kdy za migraci/stěhování je považována formálně evidovaná změna bydliště mezi obcemi Česka (vnitřní/vnitrostátní migrace) nebo získání povolení k pobytu (zahraniční/mezinárodní migrace). Pod pojmem cizinec rozumíme osoby, které jsou evidovány v registrech obyvatel s jiným než českým státním občanstvím. Naše hodnocení je z hlediska porovnatelnosti a dostupnosti dat zaměřeno především na období 2001 až 2008. Hlavním zdrojem dat jsou oficiálně publikované údaje ČSÚ, popř. registry dalších institucí, např. MV ČR, MPSV ČR. Tradiční zdroj, kterým je sčítání obyvatel nemohl být bohužel využit, neboť data z posledního censu z roku 2001 jsou v tomto směru neúplná – odhaduje se, že nebylo sečteno asi 48 % legálně žijících cizinců (Čermáková 2002). V analýze nejsou brány v úvahu nelegálně pobývající cizinci, jejichž počty lze pouze odhadovat¹ a azylantů, kterých je však vzhledem k evidovanému počtu ostatních cizinců

¹ Odhady se řádově různí – na území Česka může žít mezi 15–300 tis. cizinců s nelegálním pobytem (Drbohlav, ed. 2008).

relativně málo (mezi roky 1993–2008 podalo žádost 83 000 osob, z toho azyl získalo jen 2 377 osob, tj. 2,9 %).

Z hlediska kvality dat je třeba upozornit na některé změny, které se v evidenci obyvatelstva po roce 1990 udály. Mezi nejdůležitější patří změna z roku 2001, od kdy se do migrační bilance započítávají nejen ti, kteří získávají/ztrácejí trvalý pobyt, ale i migranti se změnou dlouhodobého pobytu. Údaje o migraci cizinců před a po roce 2001 jsou tak neporovnatelné. Dalším důležitým mezníkem statistického sledování se stal vstup Česka do EU, kdy bylo nutné od roku 2004 vymezit dvě kategorie cizinců s různým pobytovým režimem: příslušníci EU s právem volného pohybu a tudíž problematickou registrací a příslušníci třetích zemí s potřebou žádat o povolení k pobytu (Cizinci 2010). Tak jako ve většině dalších zemí je i v Česku neúplná evidence počtu emigrantů, jejichž počty jsou výrazně podhodnoceny (týká se především emigrace českých občanů).

Vzhledem k charakteru registrace občanů EU tak na jedné straně dochází k podhodnocení jejich početních stavů, na druhé straně se setkáváme s účelovou formální registrací². Při relativně nižších počtech občanů z těchto zemí je tak analýza jejich migračního chování velmi problematická. U občanů třetích zemí existuje povinnost nahlásit změnu pobytu, pokud jsou mimo místo svého registrovaného bydliště déle než 30 dnů. Kontroly cizinců však dokládají, že ne vždy je to dodržováno. Vzhledem k výše uvedeným výhradám ke kvalitě dat budeme naše analýzy provádět vedle celého souboru cizinců dále jen u dvou nejpočetnějších skupin cizinců ze třetích zemí – občanů Ukrajiny a Vietnamu.

Pro hodnocení vztahů migrační mobility a hierarchické struktury osídlení jsme obce Česka rozdělili do 6 kategorií, z nichž pět je vyčleněno tradičně na základě populační velikosti resp. hierarchické úrovně významu (Praha, regionální centra – krajská města, velká města – 10 a více tis. obyv., malá města – 2 až 10 tis. obyv., vesnice – do 2 tis. obyv.) Zvláštní skupinu tvoří obce ležící v zázemí Prahy a regionálních center reprezentující typ suburbánního osídlení. Výběr těchto obcí byl založen na kritériu 30 a více procent obyvatel denně vyjíždějících do příslušných center (výběr převzat z Ouředníček, Temelová, Pospíšilová 2011).

K prostorové analýze rozmístění cizinců byly využity tradiční geografické kvantitativní metody jako např. Giniho koncentrační koeficient³. K posouzení vztahů mezi jednotlivými procesy souvisejícími s prostorovými změnami obyvatelstva jsme využili jednoduché dvourozměrné závislosti měřené pomocí Pearsonova korelačního koeficientu. Kvantitativní analýza územní koncentrace i měření závislosti bylo prováděno na úrovni 77 územních jednotek (76 okresů + Praha).

² Podle informací pracovníků ČSÚ docházelo např. k formální registraci stovek občanů Německa za účelem získání českého řidičského oprávnění.

³ Giniho koeficientem měříme koncentraci jednoho jevu (např. populace) v rámci druhého jevu (např. území):

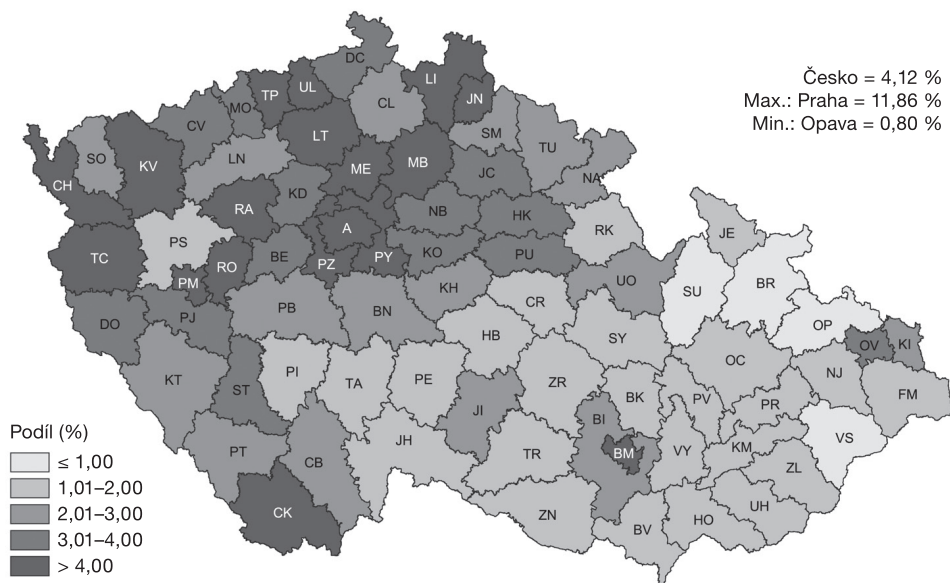
$$G = 1 - \sum_{i=1}^n (x_i - x_{i-1}) \cdot (y_i + y_{i-1})$$

kde x je kumulovaný podíl populační velikosti územních jednotek, y kumulovaný podíl rozlohy územních jednotek, n počet zemních jednotek.

Rozmístění cizinců v Česku po roce 1989

Přes výrazný nárůst cizinců v Česku od 90. let je schéma jejich prostorového rozmístění poměrně stabilní. Jak již bylo výše konstatováno, největší koncentrace cizinců se nacházejí ve velkých městech jako je Praha, Brno a Plzeň a v některých pohraničních oblastech (především západ a severozápad Čech). V Praze a v Moravskoslezském kraji je oproti ostatním krajům větší diverzifikace jednotlivých skupin cizinců (Život cizinců 2010). Naopak k nejméně atraktivním oblastem patří řada venkovských moravských okresů (obr. 2). Zřetelné rozdíly lze však pozorovat v rámci jednotlivých skupin cizinců. Specifické rozložení nacházíme u vietnamské komunity s její výraznou koncentrací v příhraničních oblastech Čech, což souvisí s charakterem ekonomických aktivit Vietnamců. V podstatě nejvýraznější, historicky podmíněnou koncentraci nacházíme u ruské komunity, která je soustředěna převážně do dvou územních jednotek – v Praze a v okrese Karlovy Vary se nachází 65 % jejich členů. Pro státní příslušníky sousedních států je typická zvýšená koncentrace v přílehlých pohraničních oblastech (Poláci, Němci, Slováci). U cizinců z vyspělých zemí lze sledovat výraznější koncentraci do Prahy (většinou přes 50 %). Výjimku tvoří občané Německa, Nizozemska a Rakouska, kterých žije v Praze okolo 20 % z jejich celkového počtu v Česku.

Rozmístění cizinců je dlouhodobě krajně nerovnoměrné a jak vyplývá z vypočtených hodnot Giniho koeficientů jejich koncentrace je vyšší než u majoritní populace a po roce 2000 ještě mírně narůstá (viz tab. 1). Cizinci s dlouhodobým pobytem mají nerovnoměrnější rozmístění než cizinci s trvalým pobytem. U prvé skupiny lze předpokládat, že její chování na trhu práce je flexibilnější,



Obr. 2 – Podíl cizinců na obyvatelstvu Česka podle okresů k 31. 12. 2009.
Pramen: Cizinci 2010.

Tab. 1 – Územní koncentrace obyvatelstva Česka a cizinců (Giniho koeficient koncentrace)

Ukazatel	1996	2000	2004	2008
Obyvatelstvo celkem	0,400	0,406	0,403	0,402
Cizinci celkem	0,647	0,627	0,640	0,660
Cizinci – trvalý pobyt	—	—	0,599	0,621
Cizinci – dlouhodobý pobyt	—	—	0,687	0,698

Pramen: vlastní výpočet z dat ČSÚ; Novotný, Janská, Čermáková 2007.

Pozn.: Výpočet byl prováděn za 77 územních jednotek (76 okresů a Praha). Giniho koeficient územní koncentrace daného jevu se při jeho rovnoměrném rozmístění (v tomto případě stejná hustota zalidnění ve všech okresech) rovná nule. Při maximální koncentraci pouze do jediné územní jednotky se rovná jedné.

Tab. 2 – Územní koncentrace Vietnamců a Ukrajinců (Giniho koeficient koncentrace)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vietnam	0,702	0,704	0,697	0,699	0,693	0,686	0,671	0,662
Ukrajina	0,638	0,658	0,641	0,661	0,682	0,696	0,716	0,727

Pramen: vlastní výpočet z dat ČSÚ

Pozn.: Giniho koeficient územní koncentrace viz tabulka 1

a to jak ve smyslu výběru různých typů pracovních míst, tak i jejich lokalizace⁴. Velký podíl cizinců s dlouhodobým pobytem nacházíme v okresech s vysokou (a často kolísavou) poptávkou po nízko kvalifikované pracovní síle vyvolané zahraničními investice (např. okresy Mladá Boleslav, Pardubice nebo Plzeň). Výběr pracovního místa a lokality pobytu je u obou skupin cizinců podmíněn jistě i celou řadou dalších faktorů (více např. Grygar, Čaněk, Černík 2006).

Odlíšný vývoj z hlediska územní koncentrace lze pozorovat u vybraných komunit Ukrajinců a Vietnamců. Zatímco u Vietnamců došlo ve sledovaném období k poklesu koncentrace, u Ukrajinců je tomu naopak a míra jejich územní koncentrace roste (viz hodnoty Giniho koeficientu v tab. 2). Zejména ekonomický charakter ukrajinské migrace podmiňuje i jejich rozmístění, zejména koncentraci do Prahy a dalších velkých měst Česka. Jak ale např. uvádí Leonatieva (2010), nejedná se na nižších územních řádech o tendenci Ukrajinců uzavírat se do ghatt a touhy bydlet společně. Vyšší koncentrace Ukrajinců v jednotlivých čtvrtích je dána spíše podmíněností umístění levnějších ubytoven či blízkostí místa zaměstnání. Lze usuzovat, že u vietnamské komunity dochází ke změně – z původních koncentračních oblastí především v západním pohraničí se postupně zvyšuje jejich zastoupení i na dalších územích. Do jisté míry to může souviset s rozšiřováním jejich obchodních aktivit.

Z hlediska rozmístění cizinců je Praha dominantním centrem jak v absolutním tak i relativním vyjádření. Z celkového počtu cizinců v Česku jich zde

⁴ Cizinci jsou povinni hlásit změnu místa pobytu, pokud je delší než 30 dnů na příslušných regionálních úřadovnách MV ČR. Vzhledem k tomu, že povolení k dlouhodobému pobytu se obnovuje každý rok, je i pravděpodobnost změny bydliště vzhledem k nabízeným pracovním příležitostem vyšší, než u trvalých pobytů, které se vydávají na dobu pěti let.

Tab. 3 – Podíl cizinců na počtu obyvatel velikostních kategorií obcí v Česku k 31. 12. 2008

Kategorie obcí	Počet obyvatel celkem	Počet cizinců	Podíl cizinců na počtu obyvatel příslušné kat. obcí (%)	Podíl cizinců na celkovém počtu cizinců v Česku (%)	Podíl všech obyvatel na celkovém počtu obyvatel Česka (%)
PH	1 274 232	148 730	11,7	33,3	11,9
RC	1 668 077	78 880	4,7	17,6	15,6
Z	745 988	25 725	3,4	5,8	7,0
VM	2 730 517	95 577	3,5	21,4	25,6
MM	1 830 982	48 263	2,6	10,8	17,2
VES	2 425 274	50 133	2,1	11,2	22,7
Celkem	10 675 070	447 308	4,2	100,0	100,0

Pramen: Počty obyvatel 2008, vlastní výpočet

Pozn.: Kategorie obcí jsou vymezeny následovně (viz též text kapitola Metodika a použité data): PH – Praha, RC – krajská města, Z – obce ležící v zázemí velkých městských center, VM – ostatní města s více jak 10 tis. obyv., MM – obce s 2 až 10 tis. obyv., VES – obce s méně než 2 tis. obyv.

žije 33,3 % (k 31. 12. 2008). Podíly cizinců na obyvatelstvu jednotlivých velikostních kategorií obcí (viz tab. 3) potvrzují významnou úlohu velkých měst – atraktivních cílů pro cizince. Je ovšem též nutné upozornit na skutečnost, že nemusí vždy platit vztah čím větší město, tím větší koncentrace cizinců. Záleží zde též na poloze sídla, a to zejména vůči naší západní hranici (např. také Uherek 2003).

Vývoj migrační mobility cizinců v Česku

Rozmístění cizinců je výsledkem především migračních přesunů. Přirozená reprodukce, resp. její regionální diferenciacce, má dosud zanedbatelný vliv. Nejdůležitějším procesem ovlivňujícím rozmístění cizinců je zahraniční migrace. Po roce 2001, odkdy existuje nový způsob statistického zjišťování, dochází k výraznému nárůstu počtu přistěhovalých ze zahraničí – z hodnot asi 20–30 tisíc z počátku sledovaného období (2001–02) na přibližně 100 tisíc v roce 2007. V souvislosti s globální ekonomickou krizí však dochází po roce 2008 opět k zřetelnému poklesu počtu přistěhovalých (Cizinci 2010). Hlavní oblasti přistěhovalectví souvisí s výše uvedenými regiony, kde se soustřeďují cizinci, tj. velká města a některé pohraniční oblasti. Například do Prahy směřovala v letech 2007–8 třetina všech přistěhovalých cizinců. Proudů zahraniční migrace a rozmístění cizinců je tradičním tématem řady prací věnovaných problematice mezinárodních migrací (např. Novotný, Janská, Čermáková 2007; Drbohlav, Čermák 2005 nebo Uherek 2003). V české literatuře byla dosud minimální pozornost věnována vnitřní migraci cizinců. Tento typ mobility však hraje stále důležitější roli, a to zejména v souvislosti s růstem počtu cizinců na území Česka. Dochází jak k absolutnímu nárůstu počtu stěhujících se, tak k nárůstu intenzity stěhování (vyjádřené počtem stěhujících se cizinců ku počtu všech cizinců). Zároveň je třeba konstatovat, že vnitrostátní migrace

Tab. 4 – Vnitřní migrace cizinců v Česku 2001–2009

Rok	Muži	Ženy	Celkem	Podíl cizinců na celkové vnitřní migraci (%)	Intenzita migrace cizinců (%)	Intenzita migrace českých občanů (%)
2001	3 982	1 996	5 978	3,4	3,7	1,7
2002	6 582	3 286	9 868	5,0	5,5	1,9
2003	6 755	3 530	10 285	5,5	5,3	1,8
2004	7 304	4 418	11 722	6,1	6,1	1,8
2005	11 152	6 781	17 933	8,4	6,9	2,0
2006	14 132	8 841	22 973	10,2	7,8	2,0
2007	26 264	16 492	42 756	16,7	12,3	2,1
2008	26 750	15 993	42 743	17,1	10,5	2,1
2009	26 073	15 527	41 600	17,8	9,8	1,9

Pramen: Cizinci 2010, Demografická ročenka ČR 2009

Pozn.: Intenzita migrace je vyjádřena jako podíl migrujících dané skupiny obyvatel za časové období ku počtu obyvatel dané skupiny.

cizinců je dnes důležitou součástí celkové vnitřní mobility obyvatelstva, na které se v roce 2009 podílela již 17,8 % (viz tab. 4), přičemž intenzita stěhování cizinců je několiknásobně vyšší ve srovnání s majoritní populací.

Některé strukturální charakteristiky cizinců v rámci vnitřní migrace jsou mírně odlišné od migrantů majoritní populace. Jedná se nejen o vyšší zastoupení mužů, což je dáno vyšším podílem mužů v cizinecké komunitě, ale především jejich vyšší migrační intenzitou v rané fázi ekonomické aktivity (20–29 let). To souvisí s dominancí ekonomických motivů u cizinců, zatímco u majoritní populace lze vysvětlit o trochu vyšší intenzitu migrace žen než mužů mimoekonomickými motivy stěhování (např. rodinné důvody). Rozložení intenzity stěhování podle věku odpovídá základním zákonitostem migračního chování (viz již Ravenstein 1889), tj. vysoká úroveň mobility v mladším věku (20–35 let) se sekundárním zvýšením ve věku 0–5 let a po šedesátém roce života. V porovnání intenzity stěhování podle věkových kategorií je nejvyšší migrační intenzita u českých občanů v kategorii 25–29 let, zatímco u cizinců se nachází v nižší věkové kategorii, tj. 20–24 let.

Z hlediska regionální diferenciaci je vnitrostátní migrace „ovládána“ migračními vztahy Prahy. V současnosti (tj. v letech 2007–08) se migrační obrat Prahy podílí na celkovém migračním objemu vnitrostátní migrace cizinců 38 % (v letech 2002–04 to bylo dokonce 55 %). Ještě důležitější charakteristikou z hlediska postavení Prahy v migračním systému je úroveň migračních sald. Zde také dochází ve sledovaném období k významným změnám. Zatímco v letech 2002–03 se saldo cizinců u migrační bilance Prahy podílelo na úhrnu kladných migračních sald cizinců okresů Česka 88 %, v roce 2007–08 došlo k poklesu na stále ještě vysokých 40 %. V podobném kontextu můžeme nahlížet i na údaje o tzv. migrační efektivitě⁵ na úrovni 77 okresů Česka. Ta činila u cizinců na počátku sledovaného období 50,5 % a na konci klesla na 16,3 %.

⁵ Ukazatel migrační efektivitě se počítá jako podíl migračního salda a obratu, je vyjádřený v procentech.

Oproti tomu u české populace se hodnota migrační efektivity na úrovni okresů pohybovala po celé sledované období mezi 12–13 %. Pokles migrační efektivity souvisí se snížením dominantního postavení Prahy a celkově s mírným snížením redistribuční funkce vnitrostátní migrace cizinců na úrovni okresů. Z hlediska migrační bilance cizinců měla Praha na počátku sledovaného období s většinou okresů kladné saldo, na jeho konci pak dochází ke změně především ve vztahu k jejímu zázemí, kdy např. okresy Praha-východ a Praha-západ jsou již v současnosti vůči Praze výrazně ziskové. Vedle Prahy se postupně formují další – sekundární – migračně atraktivní centra jako je především Plzeň, Pardubice a v posledních dvou letech i Brno.

Migrační mobilita cizinců je úzce svázána s hierarchickou strukturou osídlení. Vedle již zmiňované dominantní pozice Prahy je zřetelný pokles atraktivity jak pro zahraniční tak pro vnitrostátní migraci cizinců od vyšších hierarchických úrovní sídelního systému k nižším úrovním (tab. 5). Určité rozdíly můžeme nalézt v podílech přistěhovaných podle velikostních kategorií obcí mezi dvěma vybranými komunitami. Jak u vnitrostátní, tak i u zahraniční migrace je u Vietnanců výrazně nižší podíl přistěhovaných do Prahy, naopak podíl přistěhovaných do velkých měst (10 tis. a více obyv.) je ve srovnání s Ukrajinci i s celou skupinou cizinců vyšší. Existuje také signifikantní rozdíl ve směru migračních toků mezi jednotlivými velikostními kategoriemi obcí při srovnání populace cizinců a českých občanů v produktivním věku (tab. 6). Zatímco u cizinců převládá spíše vzestupný pohyb v hierarchická struktura osídlení (kategorie menších sídel migračně ztrácejí ve prospěch větších) u migrace českých občanů je tomu i díky suburbanizačním a kontraurbanizačním trendům spíše naopak.

Pro další posouzení charakteru vnitrostátní migrace cizinců na regionální úrovni jsme provedli kvantitativní analýzu založenou na výpočtu párových korelačních koeficientů (tab. 7). Pokusili jsme se jednak porovnat regionální diferenciaci migračních sald na úrovni okresů za různé typy migrací a jednak posoudit vliv ekonomických faktorů na tuto regionální diferenciaci. Vzhledem k dominantní pozici Prahy by korelace charakteristik v absolutním vyjádření byla příliš ovlivněna jejími extrémními hodnotami, proto do korelační analýzy vstupují údaje relativizované vůči populační velikosti okresu. Protože u vnitrostátní i zahraniční migrace cizinců výrazně dominuje ekonomická motivace, odrážející se i ve věkovém složení těchto migrantů, zúžili jsme u porovnávané skupiny českých občanů výběr jen na migranty v produktivním věku 15–59 let.

Z hodnot korelační tabulky (tab. 7) je zřejmé, že existuje slabá pozitivní závislost mezi regionální diferenciací migračních sald cizinců (saldá zahraniční i vnitrostátní) vůči migračním saldům majoritní populace. Je tedy zřejmé, že regionální diferenciaci migrační bilance cizinců nevytváří v zásadě odlišný prostorový model od vzorce chování českých občanů v produktivním věku. Viditelnější rozdíly lze nalézt u migrační bilance specifických okresů tvořených velkými městy (Praha, Plzeň, Brno nebo Ostrava), kde významné zisky zahraniční i vnitrostátní migrace cizinců často nahrazují populační ztráty způsobené vnitrostátní migrací českých občanů.

Zatímco mezi regionálními saldmi vnitrostátní migrace a regionálními saldmi zahraniční migrace všech cizinců nemůžeme hypotézu o neexistenci závislosti vyloučit, lze u obdobných vztahů pro komunity Ukrajinců a především Vietnanců na základě hodnot korelačních koeficientů usuzovat na významnější

Tab. 5 – Podíly vybraných skupin obyvatel přistěhovalých do jednotlivých kategorií obcí (2006–08)

Kategorie obce	Přistěhovalí ze zahraničí (%)			Přistěhovalí – vnitrostátní migrace (%)			
	cizinci celkem	Ukrajinci	Vietnamci	Češi (15–59)	cizinci celkem	Ukrajinci	Vietnamci
PH	34,0	33,8	16,0	8,3	26,8	30,6	19,3
RC	16,7	16,0	15,6	10,5	17,9	19,0	18,6
Z	5,6	7,5	4,0	14,1	9,4	9,0	5,1
VM	20,7	17,5	32,1	17,6	18,4	16,3	26,2
MM	11,5	11,4	17,5	19,1	12,9	10,5	18,9
VES	11,5	13,7	14,8	30,5	14,5	14,6	11,9
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: vlastní výpočet z dat ČSÚ

Pozn.: Vymezení kategorií obcí viz poznámka u tabulky 3. U zahraničního stěhování představují údaje podíl přistěhovalých dané skupiny obyvatel do velikostní kategorie obcí na celkovém počtu přistěhovalých dané skupiny do Česka. U vnitrostátního stěhování se jedná o podíl přistěhovalých dané skupiny obyvatel do velikostní kategorie obcí na celkovém počtu vnitrostátních migrantů dané skupiny. Skupina českých občanů je reprezentována migranty v produktivním věku 15–59 let.

Tab. 6 – Saldové migrační proudy mezi velikostními kategoriemi obcí (roční průměr za období 2006–08)

Čeští občané 15–59				Zdroj			
Cíl	PH	RC	Z	VM	MM	VES	celkem
PH	0	1 212	-3 798	1 779	378	-1 265	-1 695
RC	-1 212	0	-4 483	1 132	74	-1 279	-5 768
Z	3 798	4 483	0	1 030	488	-67	9 732
VM	-1 779	-1 132	-1 030	0	-1 308	-6 387	-11 635
MM	-378	-74	-488	1 308	0	-1 687	-1 320
VES	1 265	1 279	67	6 387	1 687	0	10 685
Celkem	1 695	5 768	-9 732	11 635	1 320	-10 685	0
Cizinci				Zdroj			
Cíl	PH	RC	Z	VM	MM	VES	celkem
PH	0	429	-218	1 420	755	817	3 204
RC	-429	0	386	552	516	406	1 431
Z	218	-386	0	25	-11	-26	-179
VM	-1 420	-552	-25	0	208	225	-1 564
MM	-755	-516	11	-208	0	76	-1 393
VES	-817	-406	26	-225	-76	0	-1 498
Celkem	-3 204	-1 431	179	1 564	1 393	1 498	0

Pramen: vlastní výpočet z dat ČSÚ

Pozn.: Vymezení kategorií obcí viz poznámka u tabulky 3. Saldové migrační proudy představují výslednou bilanci/saldo stěhování mezi cílovou a zdrojovou kategorií. Kladné nebo záporné hodnoty jsou pak vztahy k cílové kategorii, tedy k řádkům tabulky. Skupina českých občanů je reprezentována migranty v produktivním věku 15–59 let.

Tab. 7 – Párové korelační vztahy mezi saldy zahraniční a vnitrostátní migrace a vybranými proměnnými okresů Česka (77 jednotek, Pearsonův korelační koeficient)

	cs	ciz	zahr	uk	ukzah	viet	vietzah	nezam	mzdy
cs	1,000	0,225*	0,260*	0,062	0,285*	0,173	-0,006	-0,468**	0,342**
Sig. (2-tailed)		0,049	0,022	0,593	0,012	0,133	0,956	0,000	0,002
ciz	0,225*	1,000	-0,120	0,914**	-0,244*	0,442**	-0,098	-0,197	0,305**
Sig. (2-tailed)	0,049		0,299	0,000	0,033	0,000	0,398	0,085	0,007
cizzah	0,260*	-0,120	1,000	-0,113	0,798**	-0,272*	0,645**	-0,297**	0,546**
Sig. (2-tailed)	0,022	0,299		0,328	0,000	0,017	0,000	0,009	0,000
uk	0,062	0,914**	-0,113	1,000	-0,349**	0,171	0,061	-0,120	0,196
Sig. (2-tailed)	0,593	0,000	0,328		0,002	0,137	0,600	0,300	0,088
ukzah	0,285*	-0,244*	0,798**	-0,349**	1,000	-0,077	0,225*	-0,237*	0,396**
Sig. (2-tailed)	0,012	0,033	0,000	0,002		0,506	0,049	0,038	0,000
viet	0,173	0,442**	-0,272*	0,171	-0,077	1,000	-0,560**	-0,165	0,233*
Sig. (2-tailed)	0,133	0,000	0,017	0,137	0,506		0,000	0,152	0,041
vietzah	-0,006	-0,098	0,645**	0,061	0,225*	-0,560**	1,000	-0,034	0,153
Sig. (2-tailed)	0,956	0,398	0,000	0,600	0,049	0,000		0,771	0,185

Pramen: vlastní výpočet z dat ČSÚ

Pozn.: ** Korelace je signifikantní na hladině 0,01, * Korelace je signifikantní na hladině 0,05. Proměnné: cs – saldo vnitřní migrace českých občanů; ciz – saldo vnitřní migrace cizinců; cizzah – saldo zahraniční migrace cizinců; uk – saldo vnitřní migrace ukrajinských občanů; ukzah – saldo zahraniční migrace ukrajinských občanů; viet – saldo vnitřní migrace vietnamských občanů; vietzah – saldo zahraniční migrace vietnamských občanů; nezam – míra nezaměstnanosti k 31. 12. 2007; mzdy – průměrné mzdy zaměstnanců za rok 2005. Migrační salda jsou za období 2007–08 a byly relativizovány k populační velikosti okresu (stav k 31. 12. 2007).

negativní závislost. Jinými slovy území atraktivní pro migranty ze zahraničí u těchto skupin často není vždy atraktivní z hlediska jejich vnitrostátní migrace. U Vietnamské komunity toto zjištění zřejmě souvisí s postupným migračním odlivem z oblastí západního a severozápadního pohraničí Čech, při zachování významu této oblasti pro zahraniční imigranty.

Vliv ekonomických faktorů (vyjádřený měrami nezaměstnanosti a průměrnými mzdami za okresy) je zcela zřetelný u regionální diferenciaci migračních sald českých občanů v produktivním věku i cizinců (sald zahraniční i vnitrostátní migrace). U vybraných komunit cizinců je vliv ekonomických charakteristik na jejich migrační chování méně výrazný. Významnější závislost ještě nacházíme mezi ekonomickými faktory a regionální migrační bilancí u zahraniční migrace Ukrajinců. U zahraniční migrace Vietnamců je nízká úroveň korelačních koeficientů v tomto případě dána charakterem ekonomických parametrů v jejich tradiční imigrační oblasti západního a severozápadního pohraničí Čech (vyšší úroveň nezaměstnanosti a nižší průměrné mzdy). V tomto případě je zřejmé, že ekonomická atraktivita imigrační oblasti nesouvisela příliš s vnitřními podmínkami, ale dominantním faktorem byla poloha vůči regionům s vysokou kupní silou obyvatelstva ležícím za hranicemi Česka.

Jsme si vědomi problémů, které sebou použití jednoduché párové korelace přináší (včetně výběru vhodných typů ukazatelů), a proto v interpretaci výsledků této analýzy musíme být poměrně opatrní. Při detailnějším posouzení výše vybraných vztahů (např. vyhodnocením korelačních diagramů) je zřejmé,

že většina párových relací se rozpadá do dvou částí. První tvoří několik okresů s dominantními migračními centry (většinou Praha, Plzeň, Mladá Boleslav, Brno), jejichž parametry jsou pro celkový korelační vztah rozhodující. Druhou část představují zbylé okresy (tedy většina), u nichž hodnoty migrační bilance jsou řádově nižší a tudíž i náchylnější k náhodným výkyvům (spojených např. s různými problémy s formální registrací cizinců apod.) a úroveň závislosti u většiny námi hodnocených vztahů u této skupiny okresů je poměrně nízká.

Závěry

Rozmístění cizinců je v Česku krajně nerovnoměrné a v průběhu sledovaného období se koncentrace cizinců ještě zvýšila. K tomu přispívala jak zahraniční migrace, tak stěhování cizinců uvnitř státu. V obou případech dochází v období po roce 2001 k výraznému nárůstu počtu migrantů. I přes pokles počtu přistěhovalých po roce 2008 v souvislosti s globální ekonomickou krizí nedochází k zásadnímu úbytku počtu cizinců v Česku, protože počty emigrantů zůstávají na nízké úrovni. Vnitrostátní mobilita cizinců se v průběhu sledovaného období stala nedílnou součástí vnitřní mobility Česka a její význam se stále zvyšuje. Intenzita vnitrostátní mobility cizinců byla v roce 2008 v porovnání s obyvatelstvem Česka pětkrát vyšší.

Přirozenými imigračními centry jsou velká města, mezi nimi především Praha, dále pak příhraniční regiony západních a severních Čech. Praha zaujímá u obou typů migrace zcela dominantní pozici – na obratu vnitrostátní migrace cizinců se podílí 38%, na počtu přistěhovalých cizinců ze zahraničí 34 % (2006–08). Je dlouhodobě řádově nejvýznamnějším imigračním centrem v Česku, zároveň je však i nejdůležitějším cílovým centrem pro vnitrostátní migraci cizinců. Potvrzuje se tak, že v českých podmínkách plní jednoznačně funkci „gateway city“. Není však vstupní branou ve smyslu příjmu zahraničních migrantů s jejich následným šířením do dalších oblastí Česka. Takovou úlohu do určité míry například hrají – ovšem na řádově daleko nižší úrovni – některé oblasti v západním pohraničí Čech pro vietnamskou komunitu.

Z analýzy migračních dat ve vztahu k hierarchické struktuře osídlení jednoznačně vyplývá, že pro zahraniční i vnitrostátní migraci cizinců s velikostí obce roste i její atraktivita. Jak z hlediska objemu tak i intenzity přistěhování dominuje celému systému Praha následovaná některými migračně přitažlivými regionálními centry (Plzeň, Mladá Boleslav, Pardubice, Brno). Existují ovšem určité rozdíly mezi jednotlivými skupinami cizinců. Pro vietnamskou komunitu je migrační atraktivita Prahy ve srovnání s Ukrajinci nižší, oproti tomu větší část jich směřuje do kategorie velkých měst (města nad 10 tis. obyv. bez Prahy a center krajů).

Jedním z důležitých výsledků naší analýzy je zjištění týkající se charakteru migračních toků mezi jednotlivými velikostními skupinami obcí. Zatímco u cizinců převládá vzestupný proud v hierarchické struktuře osídlení („step-wise migration“), u českých občanů v produktivním věku je tomu spíše naopak a migrační proudy směřující z Prahy a dalších regionálních center do malých obcí a obcí ležících v aglomeračních zónách mají charakter kaskádové migrace a souvisejí procesy suburbanizace a kontraurbanizace. Některé výsledky naší analýzy však naznačují možné nové trendy. Hlavně ze vztahu Prahy a jejího

zázemí je zřejmé, že i cizinci začínají být součástí suburbanizačních procesů a koncentrační trendy se i u tohoto typu migrace tak pozvolna zpomalují.

V zahraniční literatuře je tradičně diskutován efekt mezinárodní migrace na vnitrostátní migraci. Na jedné straně může docházet k situaci, kdy imigranti přicházejí do atraktivních území, ze kterých vytlačují některé skupiny místního obyvatelstva (především ve smyslu konkurence na pracovním trhu; Hatton, Tani 2005), na druhé straně pak může dojít k vystěhovávání místního obyvatelstva (v souvislosti např. se suburbanizačními resp. kontraurbanizačními procesy) a volné místo je zaplňováno přistěhovanci. I když použitá data nedovolují vyslovit jednoznačné závěry, je zřejmé, že situace v Česku se v řadě případů blíží spíše druhé situaci, kdy imigranti na pracovním trhu přímo nekonkurují domácím obyvatelům. Běžně dostupné informace nepotvrzují vznik významnějších konfliktů mezi imigranty a majoritní populací ani v období ekonomické krize po roce 2008.

Mezinárodní a vnitrostátní migrace je významně spojena s ekonomickou vyspělostí jednotlivých regionů. Naše analýza neprokázala zásadní odlišnosti v podmíněnosti migrace cizinců a českých občanů v produktivním věku. V obou případech ekonomické podmínky vyjádřené mírou nezaměstnanosti a průměrnými mzdami signifikantně ovlivňují charakter migrační bilance územních jednotek. Určitou rozdílnost můžeme pozorovat u stěhování cizinců, kdy dochází k výraznějšímu uplatnění vlivu ekonomických faktorů u migračně nejatraktivnějších okresů. U územních jednotek s nižší úrovní migračního salda nemusí být ekonomické podmíněnosti vždy rozhodujícím prvkem, v případě cizinců mohou důležitou roli sehrát například i sociální a etnické vazby v rámci jednotlivých migračních komunit.

Při hodnocení zahraniční i vnitrostátní migrace cizinců v Česku, včetně interpretace námi získaných výsledků, je potřeba vycházet ze širšího kontextu. Podle Drbohlava a kol. (2010) se Česko nachází ve fázi migračního přechodu, který představuje komplexní přeměnu ze stavu imigrační nevyvinutosti do stavu imigrační zralosti, velmi zjednodušeně vyjádřenou především změnou z emigrační země na imigrační. Důležitou roli hraje i vývoj systémů vytvářejících vnější rámce migračních procesů – tj. především systému ekonomického, politického a sídelního. I zde ještě není zcela zakončena rozsáhlá transformace z devadesátých let. Časový posun oproti vývoji v jádrových oblastech vyspělého světa umožňuje hledat určité analogie v charakteru migračního systému a vysvětlovat naše zjištění jeho současnou nezralostí a nerozvinutostí v Česku.

Cílem našeho příspěvku bylo odpovědět na některé otázky spojené s problematikou vnitrostátní migrace cizinců, jejíž studium bylo ve výzkumu dosud opomíjeno. Výsledky jsou limitovány charakterem použitých dat. Pro zmapování základní situace v této oblasti jsme vycházeli z dostupných dat poskytovaných statistickým úřadem. Jednalo se o primární data dosud v tomto rozsahu nezpracovaná, zároveň však data, která mají pouze omezené vypovídací schopnosti. Je zřejmé, že náš příspěvek je jedním z prvních kroků v oblasti analýzy vnitrostátní migrace cizinců a pro hlubší pochopení problému se bude třeba zaměřit na kvalitativní výzkum, který se na rozdíl od našeho extenzivně zaměřeného makropohledu soustředí na otázky chování jednotlivých komunit a jednotlivců na mikroúrovni.

Literatura:

- ALBA, R., NEE, V. (1999): Rethinking Assimilation Theory for New Era of Immigration. In: Hirschmann, CH., Kasinitz, P., DeWind, J. (eds.): *The Handbook of International Migration: The American Experience*. Russel Sage Foundation, New York, s. 137–160.
- ALI, K., PARTRIDGE, M. D., RICKMAN, D. S. (2011): International Immigration and Domestic Out-Migrants: Are Domestic Migrants Moving to New Jobs or Away from Immigrants? *The Annals of Regional Science*, in press.
- ČERMÁKOVÁ, D. (2002): *Prostorové rozmístění cizinců v České republice a jeho podmíněnosti*. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 110 s.
- DRBOHLAV, D., ed. (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Karolinum, Praha, 311 s.
- DRBOHLAV, D. a kol. (2010): *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme*. Sociologické nakladatelství, Praha, 207 s.
- DRBOHLAV, D., ČERMÁK, Z. (2005): *Population Migration and Mobility in the Current Czech Republic – Reflections on Some Conceptual Frameworks*. *AUC Geographica*, 37, č. 1, s. 11–26.
- FREY, W. H. (1996): Immigration, domestic migration, and demographic Balkanization in America: new evidence for the 1990s. *Population and Development Review*, 22, s. 741–763.
- FRIEDMAN, J. (1986): The world city hypothesis. *Development and change*, 17, s. 69–83.
- GREEN, A. E., JONES, P., OWEN, D. (2007): *Migrant workers in the East Midlands labour market*. Warwick Institute for Employment Research, University of Warwick: Coventry, 4 s.
- GRYGAR, J., ČANĚK, M., ČERNÍK, J. (2006): *Vliv kvalifikace na uplatnění a mobilitu na českém trhu práce u migrantů ze třetích zemí. Závěrečná zpráva z výzkumu*. MKC Praha. http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Zaverecna_zprava_2.pdf, , 55 s (20. 9. 2010).
- HALL, M., CROWDER, K., TOLNAY, S. (2010): *Immigration and Native Residential Mobility in Established, New, and Nongateway Metropolitan Destinations*. Presentation for the Population Association of America, Dallas, <http://paa2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100452>, 43 s (12. 6. 2010).
- HATTON, T., TANI, M. (2005): *Immigration and Inter-regional Mobility in the UK, 1982–2000*. *The Economic Journal*, 115, s. F342–F358.
- CHAMPION, A. G. (2005): *The counterurbanisation cascade in England and Wales since 1991: the evidence of a new migration dataset*. *BELGEO*, č. 1–2, s. 85–101.
- KASIMIS, C., PAPADOPOULOS, A. G. (2005): *The multifunctional role of migrants in the Greek countryside: implications for the rural economy and society*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31, s. 99–127.
- KING, K. M., NEWBOLD, K. B. (2007): *Internal Migration Dynamics of Canadian Imigrant Gateway: Toronto as an Origin, Way-Station and Destination between 1991 and 2001*. *Canadian Journal of Regional Science*, 30, č. 2, s. 243–262.
- KRITZ, M. M., GURAK, D. T. (2001): *The Impact of Immigration on the Internal Migration of Natives and Immigrants*. *Demography*, 38, č. 1, s. 133–145.
- LEONTIYEVA, Y. (2010): *Uplatnění a integrace migrantů z Ukrajiny na českém trhu práce*. In: Trbola, R., Rákczyová, M. (eds.): *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. VÚPSV, Praha, s. 52–64.
- LERCH, M., WANNER, P. (2010): *Foreigners' mobility in Switzerland: interrelation with international immigration and contextual influences*. Paper prepared for the European population conference. 1.–4. 9. 2010, Wien, <http://epc2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100840>, (21. 11. 2010).
- LEY, D. (2007): *Countervailing Immigration and Domestic Migration in Gateway Cities: Australian and Canadian Variations on an American Theme*. *Economic Geography*, 83, č. 3, s. 231–254.
- MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J. E. (1998): *Worlds in motion, understanding international migration at the end of the millennium*. Clarendon Press, Oxford, 376 s.

- MOCETTI, S., PORELLO, C. (2010): How does immigration affect native mobility? New evidence from Italy. *Regional Science and Urban Economics*, 40, č. 6, s. 427–439.
- MOLLENKOPF, J. H., CASTELLS, M., eds. (1991): *Dual City. Restructuring New York*. Russell Sage Foundation, New York, 484 s.
- MULLER, T. (1993): *Immigrants and the American city*. New York University Press, New York, 600 s.
- NOVOTNÝ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D. (2007): Rozmístění cizinců v Česku a jeho podmiňující faktory: pokus o kvantitativní analýzu. *Geografie*, 112, č. 2, s. 204–220.
- O'LOUGHLIN, J. (1985): The Geographic Distribution of Foreigners in West Germany. *Regional Studies*, 19, s. 365–377.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L., eds. (2011): *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky*. Karolinum, Praha, 140 s.
- PAINTER, G., YU, Z. (2010): Immigrants and Housing Markets in Mid-Size Metropolitan Areas. *International Migration Review*, 44, č. 2, s. 442–476.
- RAVENSTEIN, E. G. (1889): The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52, s. 241–301.
- SAMERS, M. (2009): *Migration*. Routledge, London, New York, 374 s.
- SASSEN, S. (1991): *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton, 412 s.
- SCOTT, S. (2007): The ability of “world city” theory to explain contemporary patterns and processes of intra-European labour migration. *Migraceonline.cz*, Praha, <http://www.migrationonline.cz/e-library/?x=2005982> (15. 4. 2010).
- SCHILLER, N. G., ÇAĞLAR, A. (2007): Migration incorporation and city scale: towards a theory of locality in migration studies. Willy Brandt of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 2/07. www.bit.mah.se/MUEP Malmö.
- SRB, V. (2004): 1000 let obyvatelstva v českých zemích. Karolinum, Praha, 275 s.
- SIMPSON, L., FINNEY, N. (2009): Spatial Patterns of Internal Migration: Evidence for Ethnic Groups in Britain. *Population, Space and Place*, 15, s. 37–56.
- STILLWELL, J., HUSSAIN, S. (2008): Internal migration of ethnic groups in England and Wales by age and district type. Working Paper 08/2, School of Geography, University of Leeds, Leeds, 34 s.
- UHEREK, Z. (2003): Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 193–216.
- VERTOVEC, S. (2009): *Transnationalism*. Routledge, 205 s.
- WRIGHT, R. A., ELLIS, M., REIBEL, M. (1997): The linkage between immigration and internal labour migration in large metropolitan areas in the United States. *Economic Geography*, 73, s. 234–254.

Zdroje dat:

- Cizinci v České republice 2009 (2009). Český statistický úřad, Praha.
- Cizinci v České republice 2010 (2010). Český statistický úřad, Praha.
- Demografická ročenka ČR 2009 (2009). Český statistický úřad, Praha.
- Počty obyvatel v obcích (2008). Ministerstvo vnitra ČR, Praha, <http://www.mvcr.cz/clanek/pocty-obyvatel-v-obcich.aspx> (15. 3. 2010).
- Život cizinců v ČR (2010). Český statistický úřad, Praha, <http://notes2.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/1118-10>. (11. 1. 2011)

S u m m a r y

DISTRIBUTION AND MIGRATION OF FOREIGNERS AS A PART OF THE SOCIO-GEOGRAPHICAL DIFFERENTIATION OF CZECHIA

Foreign immigrants are a relatively new phenomenon in Czechia, emerging after a relatively long period of ethnic homogenisation in the country. Alongside the evident social, economic and political effects of this phenomenon, its geographic aspects are quite significant. The distribution and internal migration mobility of foreigners are becoming integral

parts of the socio-spatial differentiation of the country. Studying international migration and the subsequent (secondary) migration of both foreign and domestic populations is very important from a spatial perspective and has thus far been neglected in Czechia.

As a result of the democratic changes that occurred after 1989, Czechia evolved, in terms of migration, from being a source country to a transit country to a destination country. It is one of the few countries in Central and Eastern Europe that has positive net migration (e.g. Drbohlav et al. 2010). Even though foreigners account for “only” 4% of the total population of the country (Cizinci 2009), annual absolute and relative increases have been observed and, therefore, it is important to devote more attention to their subsequent mobility. Numerically the largest communities include immigrants from Ukraine, Vietnam, Slovakia, and Russia, which combine to account for 68% of all foreigners (as of 31. 12. 2010).

Larger cities are traditionally the most attractive destinations for foreigners. The capital city of Prague dominates in this respect and is home to approximately one-third of all foreigners in Czechia, followed by Ostrava and Brno. However, there are also foreigners in the border regions (e.g. in the districts of Karlovy Vary, Cheb, Tachov, Teplice), both in urban centres and rural areas. In terms of the portion of foreigners and their distribution in Czechia, a west-east gradient is emerging, in which the share of foreigners in the population decreases from west to east.

Current topics of research on internal and international migration include analysis of the effect of international migration on the internal migration (outflow) of both the domestic population as well as immigrants themselves. The prevailing migration flow of immigrants/foreigners is their concentration in larger cities, while the domestic population (“white flight”) leaves cities (diffusion or de-concentration) to move to hinterlands or directly into lower-order cities and metropolitan regions. This process is referred to as cascade migration, which is part of the widely understood process of ‘counter-urbanisation’. The concept that probably relates best to the subject, encompassing immigration, secondary migration, and the settlement system, is that of the ‘gateway city’, which is based on the theory of global cities. To some extent, this concept fits Czechia’s two largest cities, Prague and Brno, which are the country’s greatest magnets for foreign and domestic migration. According to King and Newbold (2007), for instance, immigrants are drawn to cities, particularly to metropolitan regions, to a greater degree than is the domestic population. Prague is no exception to this trend.

The distribution of foreigners in Czechia is determined both by regional net international migration and by the subsequent mobility of immigrants within the country. The internal migration of foreigners has been gradually increasing and has come to account for a significant portion of total population mobility. As indicated above, most foreigners in Czechia (with the exception of Slovaks) come from Ukraine and Vietnam. The objective of this paper is to describe the internal mobility of Ukrainians, Vietnamese, and, where relevant, other immigrants from the former Soviet Union, and to analyse international migration, examining its effect on the socio-spatial differentiation of Czechia’s population.

Fig. 1 – Developments in the number of foreigners in Czechia 2001–2010. In the legend, from the top: Ukraine, Slovakia, Vietnam, Poland, Russia.

Fig. 2 – The portion of foreigners in Czechia’s population by district as of 31. 12. 2008. Averaged for all of Czechia – 4.12%, maximum – Prague – 11.86%, minimum – Opava – 0.80%.

Pracoviště autorů: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, GEOMIGRACE – Geografické migrační centrum, Albertov 6, 128 43 Praha 2; e-mail: mak@natur.cuni.cz, janska@natur.cuni.cz.

Do redakce došlo 3. 7. 2011; do tisku bylo přijato 21. 9. 2011.

Citační vzor:

ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E. (2011): Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciacie Česka. *Geografie*, 116, č. 4, s. 422–439.